ואיכא דרמי ליה מירמא תנן ציני הר הברזל כשר והתניא פסולה אמר אביי לא קשיא כאן שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה כאן שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה אמר רבי מריון אמר ר' יהושע בן לוי ואמרי לה תני רבה בר מרי משום רבן יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן מביניהם וזהו ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם: לולב שיש בו שלשה טפחים: אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח ורבי פרנך אמר רבי יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח תנן לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע בו כשר אימא וכדי לנענע בו כשר מר כדאית ליה ומר כדאית ליה תא שמע שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה מאי לאו בהדי עלין לא לבר מעלין גופא שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה ר' טרפון אומר באמה בת חמשה טפחים אמר רבא שרא ליה מריה לר' טרפון השתא עבות שלשה לא משכחינן בת חמשה מבעיא כי אתא רב דימי אמר אמה בת ששה טפחים עשה אותה בת חמשה צא מהן שלשה להדס והשאר ללולב כמה הוו להו תלתא ותלתא חומשי קשיא דשמואל אדשמואל הכא אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה והתם אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי טרפון לא דק אימר דאמרינן לא דק לחומרא לקולא מי אמרינן לא דק כי אתא רבין אמר אמה בת חמשה טפחים עשה אותה ששה צא מהן שלשה להדס והשאר ללולב כמה הוי להו תרי ופלגא סוף סוף קשיא דשמואל אדשמואל לא דק והיינו לחומרא לא דק דאמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי טרפון: **מתני'** הדס הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו או שהיו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין בי"ט: **גמ'** תנו רבנן ענף עץ עבות שענפיו חופין את עצו ואי זה הוא הוי אומר זה הדס ואימא זיתא בעינן עבות וליכא ואימא דולבא בעינן ענפיו חופין את עצו וליכא ואימא הירדוף אמר אביי דרכיה דרכי נועם וליכא רבא אמר מהכא האמת והשלום אהבו תנו רבנן קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס רבי אליעזר בן יעקב אומר ענף עץ עבות עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה הדס תנא עץ עבות כשר ושאינו עבות פסול היכי דמי עבות אמר רב יהודה והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא רב כהנא אמר אפילו תרי וחד רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא להוא הדס שוטה קרי ליה ת"ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת הא גופא קשיא אמרת נשרו רוב עליו כשר והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת כיון דנתרי להו תרי עבות היכי משכחת לה אמר אביי

באסא

ואיכא דרמי להו מירמא. למתני' וברייתא ואגב רמיא דידהו אתמר דאביי לשנוייהו: **שתי תמרות.** שני דקלים: **גיא בן הנם.** סמוך לירושלים: **שיהא לולב יוצא למעלה מן ההדס.** כשם שהוא גבוה כמינו מכולן: **שדרו.** לבד (א) שהעלים ארוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו: **אימא וכדי לנענע.** ומה שיוצא למעלה מן האגד הוא המנענע: **למר כדאית ליה כו'.** לשמואל טפח עם עליו ולר' יוחנן טפח שדרה: **מאי לאו בהדי עלין.** ותיובתא דר' יוחנן: **באמה בת חמשה.** קא סלקא דעתיה דהכי קאמר צריך להיות הדס וערבה אמה בת חמשה טפחים: **שרא ליה מריה.** ימחול לו רבונו כלומר צריך הוא לבקש מחילה על דבריו: **עבות שלשה לא משכחינן.** שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא שיהא עבות כראוי קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת כדלקמן ורוב הארוכין הדס שוטה הם והוא אומר לנו באמה בת חמשה ומטריח על ישראל: **כי אתא רב דימי.** פרשה לדר' טרפון ואמר דהא דר' טרפון אומרא זוטא היא דאיהו נמי שלשה קאמר אלא שמשער בטפחים גדולים וה"ק ליה לתנא קמא הטפחים האלו יהו גדולים שיהו חמשה מהן ממלאין אמה בינונית שהן ו' טפחים בינוניים: **אמה בת ששה.** חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים ובהן תשער שלשה להדס וטפח יותר ללולב: **והשאר ללולב.** רביע(ב) שהוספת ללולב יהא בטפח גדול כאלו: **כמה הוו להו.** להדס וערבה תלתא טפחים בינוניים ותלתא חומשי: **לא דק.** שמואל בשיעוריה ונקט שלשה: **אמה בת חמשה טפחים.** בינוניים חלוק אותה לששה חלקים בטפחים קטנים ובהן שיעור שלשה להדס וארבעה ללולב ורבי טרפון לקולא והכי משמע מלתיה בברייתא דקאמר ליה לתנא קמא אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן וסתם שלשה טפחים חצי אמה הן טפחים הללו קטנים יהיו ולא יהו אלא חצי אמה באמה בת חמשה: **לא דק.** שמואל בשיעור (ג) שלשה דסגי בתרי ופלגא כר' טרפון: **מתני' נפרצו עליו.** נשרו: **ענביו.** פרי שלו שדומה לענב: **גמ' ענף עץ עבות.** שכולו ענף שהעץ מחופה בעלין ע"י שהן עשויין בקליעה ושוכבין על אפיהן: **ואימא זיתא.** כולו עלין ארוכים ורצופים ומתוך שהן מרובין מכסין את העץ: **כעינן עבות.** מעשה שרשרת שיהו מורכבין זה על זה: **דולבא.** עץ ערמון קסטניי"ר קלוע הוא אבל אין עליו רצופין לכסות כל עצו: **הירדוף.** כמין קליעה עשוין עליו: **דרכי נועם.** והאי מברז כרין את הידים כקוצים שראשי עליו עשוין חדין כמחט: **האמת והשלום אהבו.** וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסם המות: **תלתא תלתא בחד קינא.** שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד: **תרי וחד.** שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים: **מהדר אתרי וחד.** אף על גב דתלתא בחד קינא כל שכן דכשר הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא: **אבא לאסוא.** דתרי וחד הדס שוטה קרי ליה: **רוב עליו.** תרי מכל עבות:

אסא

שדרו של לולב. ברייתא דפ' המפלת (נדה דף כו. ושם) מסייעא ליה לר' פרנך דתני אושעיא זעירא דמן חבריא חמשה שיעורן טפח וקא חשיב שדרו של לולב ושמואל לא חייש דלא מיתניא בי ר' חייא ורבי אושעיא ו): **צא** מהן שלשה להדס והשאר ללולב. פירש הקונטרס והרביע שהוספ' בלולב יהא בטפח (ג) כאלו ויש ספרים שכתוב בהדיא וטפח ללולב וככל ענין שנפרש לא מיתוקמא ההיא ו)[דתניא] (נדה דף כו.) חמשה שיעורן טפח כר' טרפון דטפח דלולב אינו שוה לאחרים ח): **דולבא.** עץ ערמון קשטניי"ר קלוע הוא כך פי' בקונטרס ובפרק אם אינן מכירין (ר"ה דף כג. ושם) חשיב ליה גבי עשרה מיני ארזים הן ואומר רבינו תם דאין זה קשטניי"ר שאינו קלוע: **דרכיה** דרכי נועם. והאי מברז את הידים כקוצים שראשי עלין עשוין חדין כמחט: **האמת** והשלום אהבו. וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסם המות כך פירש הקונטרס ועל חנם הוזקק לומר טעם בפני עצמו אבל קרא דכל חד שייך אתרוייהו ומתוך פירושו משמע דהירדוף היינו הרדופני בפרק אלו טרפות (חולין דף נח:) אכלה דם והמעושנת ושאכלה הרדופני שהוא סם המות לבהמה ואי אפשר לומר כן כדמוכח בפ' כל שעה (פסחים דף לט. ושם) גבי מרור דקא חשיב הרדופני גבי ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח והירדוף פסל התם משום דמה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים אלא היינו דלא חשיב לא נועם ולא שלום לפי שראשי עליו חדין ועוקצין את הידים והאי טעמא לא הוי מצי למימר גבי מרור שיכול לכותשו או להסיר עוקציו ולאכול אבל הכא גבי נטילת לולב צריך כל המינים כדרך גדילתן: **תלתא** טרפי בחד קינא. שלשה עלין בקן אחד ויוצאין מתוך עוקץ אחד כדפירש בקונטרס וכן פירש תרי וחד שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים ותומרא גדולה הוא דאינו מצוי ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה אע"פ שכל אחד בעוקצו ט)(ומיהו) תלתא בקינא חד הוו יתבי כדאמר פרק הכונס (ב"ק דף נח.) שלשה דקלים (ד) בשורה אחת וכמו כן שלשה עלין י)[אינן] מעוקץ אחד כ):

ואימא

עין משפט
נר מצוה

כד א מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה ח סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנ סעיף א:
כה ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:
כו ג טוש"ע שם סעיף א:
כז ד מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה א סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרמו סעיף א:
כח ה מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סי' תרמו סעיף ו:
כט ו מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ג:
ל ז ח מיי' שם פ"ז הלכה ב טוש"ע שם סעיף ג:

מוסף רש"י

שדרו של לולב. זהו לב העשוי כשדרה של בהמה, שהחוליות והצלעות מחוברות בה מיכן ומיכן כמו כן הלולב גדל מחוליות ועליו עולין מיכן [ומיכן] ואמצעו חלק ועולה כמקל, ואותה שדרה האמצעית צריך שתהא יוצאה למעלה מן ההדס והערבה טפח לבד מה שהעלין ארוכין למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין מדובקין ועולין בו (סידור רש"י סי' רעג). **צריך שיצא מן ההדס טפח.** לבד אורך העלין, שדרה קרי כל זמן שהעלין הולכין ומתחברין ומוסיפין ואחר שכלתה השדרה נוטין אורך העלין למעלה (נדה כו.). **אימא וכדי לנענע בו.** שלשה טפחים תהא השדרה כנגד אורכו של הדס וטפח יותר כדי לנענע, דבעינן נענוע כדלקמן (לז:) מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות וטללים רעים (לעיל כט.). **ענביו מרובות מעליו פסול.** דהוה ליה מנומר ולא הדר הוא (לעיל יא.). **ואין ממעטין ביו"ט.** משום שהוא כמתקן כלי ומכשירו (קמא ג.) למתקן מנא ולהכשיר את הפסול (לעיל יא.).

רבינו חננאל

כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר. אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה ג' ולולב ד', כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח. ואקשינן ממתני' כל לולב שיש בו ג' טפחים וכו'. ומתרצינן אימא וכדי לנענע בו כשר. מר כדאית ליה ומר כדאית ליה. ת"ש שיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה. ר' טרפון אומר באמה בת ה' טפחים. אמר רבא שרי ליה מריה לר' טרפון. השתא עבות ג' טפחים שהן חצי אמה לא משכחינן, [באמה בת ה']. כי אתא רב דימי אמר אמה בת ששה טפחים עשה אותה [חמשה]. כלומר חלוק הטפח הששי על ה' טפחים, יבא [ל]כל אחד טפח וחומש טפח. צא מהן ג' להדס וטפח ללולב, נשאר מן האמה של ה' טפחים אחד חומש

מסורת הש"ס

א) עירובין יט. ע"ש, ב) נדה כו., ג) [לעיל כט:], ד) [תוספ' פ"ב ה"ט], ה) [בפ"א: רביעי], ו) [וע"ע תוס' נדה כו. ד"ה שדרה], ז) ר"מ, ח) [עי' תוס' שם], ט) גי' ר"מ וכן לו כמו, י) ר"מ, כ) [וע"ע תוספות ב"ק נג: ד"ה גבי].

תורה אור השלם

1. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:
ויקרא כג מ
2. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם:
משלי ג יז
3. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ:
זכריה ח יט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שדרו לבד מעלין שהעלים: (ב) ד"ה לא דק וכו' בשיעורא ונקט שלשה דסגי: (ג) תוס' ד"ה צא מהן וכו' בטפח גדול כאלו: (ד) ד"ה תלתא וכו' שלשה דקלים בשורש אחד וכמו כן:

גליון הש"ס

גמ' ואיכא דרמי ליה מירמא. עיין זה לעיל דף מ ע"א ר"ה דף כו ע"ב ב"ב דף עג ע"א ודף כו ע"א:

לעזי רש"י

קשטניי"ר. עץ-ערמון.

רבינו חננאל (המשך)

טפחים באמה בת ו' שהן חצי אמה, ולחכמים באלו הטפחים, שיעור [הדס] חצי אמה ג' טפחים, וג' חומשין. הכא אמר שמואל הלכה כר' טרפון דאמר ג' שהן חצי אמה, והתם אמר שיעור הדס וערבה ג' כרבנן, דאמר ג' וג' חומשין. ושנינן היינו דלא דק שאמר ג' וג' חומשין, והא הלכה היא ג' בלבד, וזהו לחומרא לא דק. ירושלמי תני הדס והערבה ג' ולולב ד', כרב דימי דאמר באמה בת ה' דברי ר' טרפון, וחכמים אומרים באמה בת ו"ה. על דעתיה דר' טרפון פושטין ורבנן, על דעתיה דרבנן פושטין דקיקין. לולב צריך שדרו של לולב צריך להיות היוצא מן ההדס טפח, שיליא טפח. ת"ר וענף עץ, עץ שענפיו חופין את עצו, הוי אומר זה הדס כו'. ת"ר קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס. ר' אליעזר בן יעקב אומר עץ עבות, עץ שטעם עצו ופריו שוין, ואיזה זה הדס.

האמה של ה' טפחים אחד חומש, ואמר שמואל הלכה כר' טרפון דאמר באמה בת ה' [ולמעלה אמר שעור הדס וערבה ג' טפחים]. ושנינן לא דק, אמר ג' ושיעורו יותר. ומתמהינן אימור דאמרינן דלא דק לחומרא, אבל זה לקולא הוא, כי החוכה ג' טפחים וג' חומשי טפח כר' טרפון, והוא אמר שיעור הדס וערבה ג' טפחים כחכמים. ומתרצינן לה (כדרבא) [כדרבין] דאמר, אמה בת ה' עשה אותה ששה. פי', אמה (כ)שאמר תנא קמא שיעור הדס וערבה ג', השיב ר' טרפון בתמיה, באמה בת ה' טפחים אתה אומר, אינם אלא ג' באמה של ו' ד' טפחים, כמה הוו להו לר' טרפון ג'

תנא עבות כשר ושאינו עבות פסול. היכי דמי עבות, אמר רב יהודה כגון דקאי תלתא תלתא טרפי בחד קינא. ורב הונא אמר אפי' תרתי וחד. רב אחא בריה דרבה מהדר אתרי וחד, הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא. אמר לה מר בר אמימר לרב אשי, אבא להאי דקאי תרי וחד, הדס שוטה קרי ליה, ולא הוה מכשריה ללולב. כדאשכחן בעזרא דכתיב הדס וכתיב עבות, ואמר רב חסדא הדס [שוטה] לסוכה, ועץ עבות ללולב. ת"ר נשרו רוב עליו [ו]נשתיירו בו מיעוט כשר, ובלבד שתהא עבותו קיימת. פירשה אביי

[illegible]